

Cofinanțat de
Uniunea Europeană

Institutul pentru
Politici și Reforme
Europene

Eastern Europe Studies Centre

PROCESUL BUGETAR LA NIVEL LOCAL

Autor: Dumitru Pîntea

Proiectul este cofinanțat de Uniunea Europeană și Fundația Konrad Adenauer

Notă de limitare a responsabilității

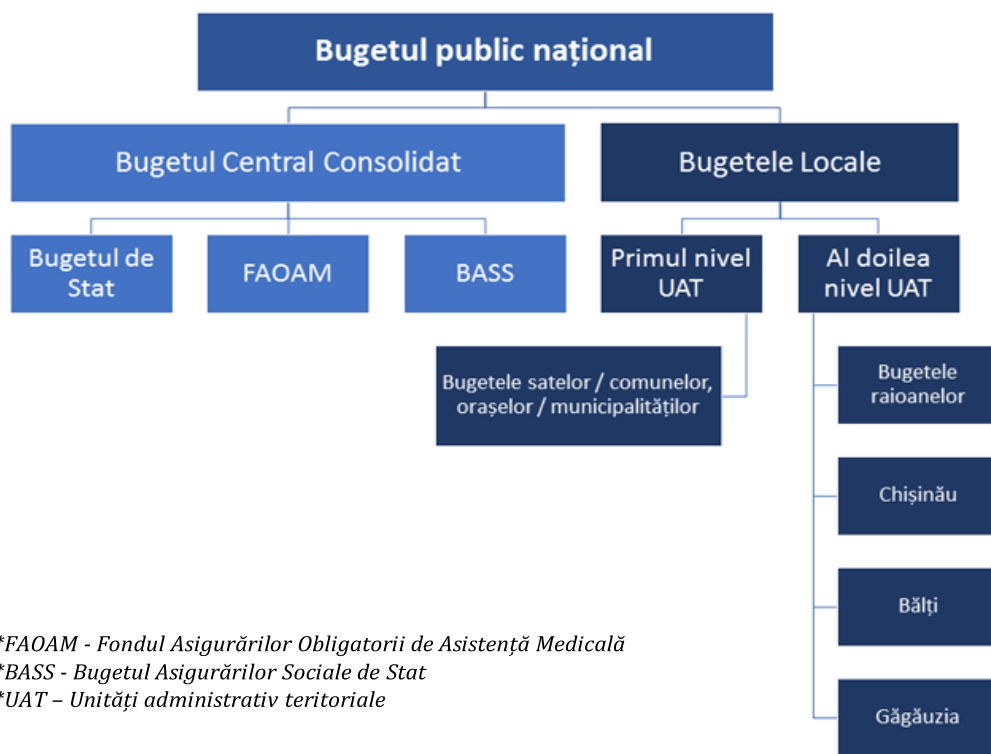
Această publicație a fost elaborată în cadrul proiectului „Informează, abilitază și acționează! Societatea civilă pentru o mai bună guvernare bugetară în Moldova”, care este implementat de Centrul Analitic Independent „Expert-Grup”, în calitate de partener principal, în consorțiu cu Fundația Konrad Adenauer (KAS, Germania), Centrul pentru Studii Est-Europene (CSEE, Lituania) și Institutul pentru Politici și Reforme Europene (IPRE). Proiectul este cofinanțat de Uniunea Europeană și Fundația Konrad Adenauer. Opiniile exprimate aparțin autorilor și nu reprezintă neapărat punctele de vedere ale Uniunii Europene și Fundației Konrad Adenauer.

1. CE ESTE BUGETUL

Existența statului și realizarea funcțiilor caracteristice acestuia presupun alocarea unor resurse financiare. Relațiile stabilite între stat, pe de o parte, și firme, organizații și cetățeni, pe de altă parte, cu scopul acumulării resurselor financiare, sunt relații de natură bugetar fiscală. Rezultatul în bani a acestor relații se oglindesc în *buget* - acel document care prezintă etapele de constituire a veniturilor și realizare a cheltuielilor. Totodată, aceste activități financiare exprimă politicile publice promovate de decidenții politici și se transpun în acțiuni concrete care au un impact direct asupra bunăstării cetățenilor.

La nivelul finanțelor publice din Republicii Moldova există mai multe bugete care cuprind Bugetul Public Național (BPN) după cum este prezentat în figura 1:

Figura 1. Bugetul public național și celelalte bugete

*FAOAM - Fondul Asigurărilor Obligatorii de Asistență Medicală

*BASS - Bugetul Asigurărilor Sociale de Stat

*UAT - Unități administrativ teritoriale

Sursa: { [HYPERLINK "https://mf.gov.md/ro/content/bugetul-public-na%C8%9Bional"](https://mf.gov.md/ro/content/bugetul-public-na%C8%9Bional) }

Din punct de vedere legislativ, prevederile determinante pentru BPN sunt consfințite în Constituție, Titlul IV. Economia națională și finanțele publice; Articolul 131: Bugetul Public Național. Totodată, legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale¹ definește toate nivelele de buget, reglementează procesul bugetar și stabilește calendarul bugetar. Cele mai importante acte legislative și normative ce

¹ Legea Nr. 181 din 25.07.2014 finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale

guvernează domeniul finanțelor publice, atât la nivel central cât și local, sunt prezentate în figura 2.

Figura 2. Legislația aferentă finanțelor publice

- Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994
- Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr.181 din 25.07.2014
- Legea finanțelor publice locale nr.397 din 16.10.2003
- Legea cu privire la datoria sectorului public, garanțiile de stat și recreditarea de stat nr.419-XVI din 22.12.06
- Setul metodologic privind elaborarea, aprobarea și modificarea bugetului, ordinul Ministrului Finanțelor nr.209 din 24.12.2015

1.1 Ce este bugetul local ?

Bugetul local reprezintă totalitatea veniturilor, a cheltuielilor și a surselor de finanțare destinate pentru realizarea funcțiilor autorităților administrației publice locale de toate nivelurile (nivelul I - bugetele satelor (comunelor) și orașelor (municipiilor), nivelul II - bugetele raionale, bugetul municipiului Chișinău și cel al UTA Găgăuzia.

Totodată, deoarece subiectul acestui document este procesul bugetar la nivel local, este important să menționăm ce este bugetul celor mai dezagregate unități administrativ teritoriale, respectiv bugetele satelor (comunelor) sau altfel spus – bugetul unei primării. **Bugetul unei primării** este un plan financiar pe o perioadă determinată, care este compus din venituri și cheltuieli prognozate. Acest plan financiar (buget) este elaborat în baza unui program de dezvoltare a localității și este orientat spre atingerea unor obiective clar definite. Astfel, bugetul nu este doar un document pur financiar, dar și unul de politici, aici fiind reflectate prioritățile de cheltuieli în conformitate cu documentele strategice de dezvoltare a localității.

1.2 Relațiile inter-bugetare între bugetul de stat și bugetele locale

Între componentele Bugetului Public Național au loc o serie de relații de transfer de la unul la altul, volumul cărora se estimează în procesul de repartizare a limitelor sectoriale de cheltuieli pe tipuri de bugete, în conformitate cu competențele prevăzute de legislație pentru diferite nivele ale administrației publice. Suma transferurilor de la BS la alte bugete componente ale BPN se aprobă prin legea bugetară anuală.

Legislația privind finanțele publice locale stabilește două categorii de transferuri de la bugetul de stat către bugetele locale:

- a) **transferuri cu destinație generală** (estimate de MF) - mijloace financiare alocate în sumă absolută, cu titlu definitiv, pentru echilibrarea bugetelor locale, în vederea finanțării domeniilor proprii de activitate ale APL;
- b) **transferuri cu destinație specială** (estimate de APC de specialitate) - mijloace financiare alocate în sumă absolută, cu titlu condiționat, în vederea asigurării exercitării anumitor funcții publice de către APL.

MF și APC de specialitate pot solicita de la alte autorități/instituții publice de resort orice informații relevante necesare pentru estimarea transferurilor inter-bugetare.

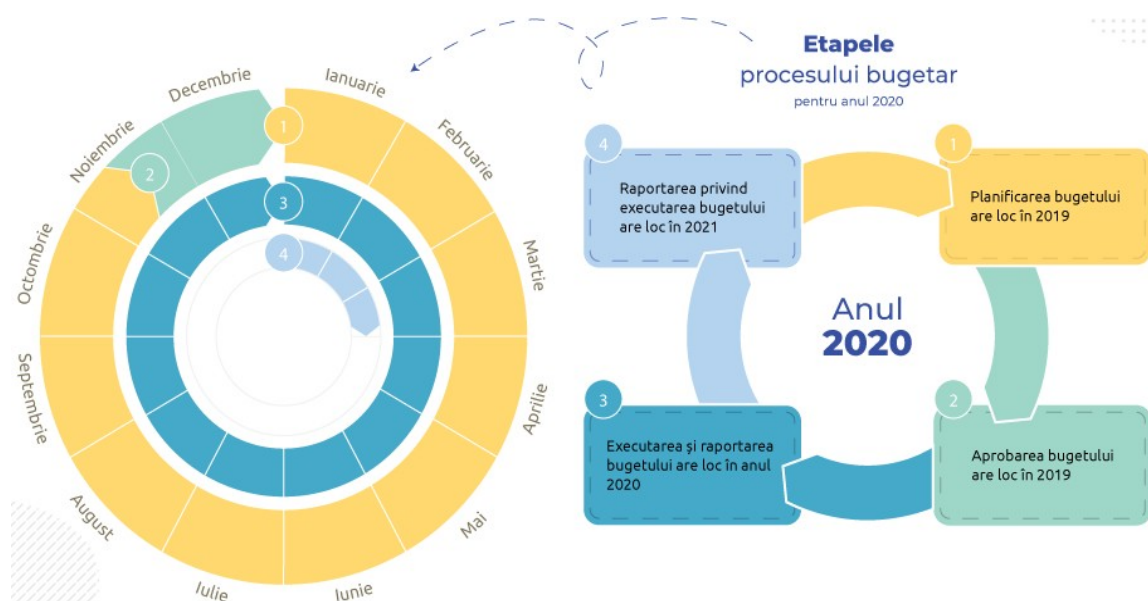
2. PROCESUL BUGETAR ȘI CALENDARUL BUGETAR LA NIVEL LOCAL

Procesul bugetar reprezintă consecutivitatea următoarelor activități cu referire la buget întreprinse de administrația publică locală: (i) elaborarea proiectului, (ii) adoptarea, (iii) executarea și (iv) raportarea bugetului. *Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale*² (art.47) stabilește activitățile principale și termenele de realizare a acestora în procesul bugetar, inclusiv la nivel local, acestea fiind reprezentate în figura 3.

În același timp, elaborarea oricăror politici publice, inclusiv cele ce țin de buget, trebuie implementate cu respectarea drepturilor omului și a egalității de gen, astfel încât, grupurile vulnerabile să poată beneficia, în mod echitabil, de aceleași oportunități. Respectarea principiilor egalității de gen și ale drepturilor omului contribuie la o dezvoltare centrată pe necesitățile oamenilor și la realizarea unui proces bugetar transparent, participativ, responsabil și lipsit de discriminare.

Figura 2. Procesul bugetar la nivel local

² Legea Nr. 181 din 25.07.2014 finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale, <http://lex.justice.md/md/354213/>

Sursa: Conform info-graficului "Procesul bugetar" elaborat în cadrul Proiectului

Calendarul și procesul bugetar, inclusiv la nivel local, este prezint într-o manieră detaliată în cadrul *Setului metodologic privind elaborarea, aprobarea și modificarea bugetului*³. Acesta are drept scop reglementarea metodologică a procesului de planificare bugetară și are menirea de a susține implementarea adecvată a legislației bugetare. În special, Setul determină etapele, datele-limită principale și responsabilitățile în procesul de elaborare a bugetului, stabilește procedurile, cerințele și formatele de prezentare a informației necesare pentru elaborarea și aprobarea cadrului bugetar pe termen mediu și a bugetelor anuale.

Totodată, în baza calendarului bugetar stabilit de actele legislative și normative anterior menționate vom încerca să stabilim care sunt acele momente în care cetățenii își pot aduce contribuția la deciziile cu privire la buget, respectiv să se realizeze un proces bugetar transparent și participativ. Practic, la fiecare etapă a procesului bugetar pot fi create oportunități de participare (puncte de intrare), indiferent dacă e vorba doar de nivelul de informare / consultare sau se ajunge la trepte mult mai avansate cum ar fi colaborare și împuternicire a cetățenilor în luarea deciziilor.

2.1 Planificarea bugetului

Până la 20 noiembrie - Autoritatea executivă locală elaborează și prezintă Consiliului local proiectul bugetului local pe anul următor

i. Dispoziția cu privire la calendarul de activități pentru elaborarea proiectelor de buget

³ Setul metodologic privind elaborarea, aprobarea și modificarea bugetului, Anexă la ordinul Ministrului Finanțelor nr.209 din 24.12.2015, <http://mf.gov.md/sites/default/files/Setul%20metodologic%20ajustat%20cu%20Ordinul%2098%20raport%20de%20perform%20rom%2015.09.pdf>

Până la 1 martie, autoritatea executivă locală (primarul) emite *Dispoziția cu privire la calendarul de activități pentru elaborarea proiectului de buget local*. După caz, dispoziția prevede și crearea unui grup de lucru responsabil de proiectul bugetului.

**INFORMAREA
CETĂȚENILOR**

Dispoziția cu privire la calendarul bugetar este publicată și accesibilă pentru cetățeni.

Până la 20 aprilie, odată dispoziția emisă, subdiviziunile APL⁴ evaluează politicile locale (inclusiv analiza performanței programelor/subprogramelor existente), tendințele veniturilor și cheltuielilor reieșind din executarea bugetului pe anii precedenți, și elaborează prognozele preliminare a bugetului local - venituri și cheltuieli.

**CONSULTAREA
CETĂȚENILOR**

Programul strategic de dezvoltare a localității este consultat cu cetățenii

Până la 1 mai, Primarul elaborează sau actualizează Programul strategic de dezvoltare a localității. Acest document, oferă o descriere a abordării privind dezvoltarea localității în domeniul economic, social, de mediu, etc. Pentru a aduce beneficii reale tuturor cetățenilor, aceste planuri trebuie să fie elaborate și implementate în parteneriat cu toate grupurile unei comunități, adică să fie un proces participativ. Scopul este de a asigura că beneficiile corespund necesităților prezente și viitoare ale tuturor celor care trăiesc și lucrează în comunitate.

ii. Circulara privind elaborarea proiectelor de buget

Până la 1 iunie, în conformitate cu calendarul bugetar, Ministerul Finanțelor (MF) emite *Circulara cu privire la elaborarea proiectelor bugetelor locale* pe anul bugetar următor. La elaborarea acestui document MF se ghidează de prevederile Cadrului Bugetar pe Termen Mediu⁵. Circulara se remite în adresa APL prin intermediul Direcției finanțe, care îndrumă autoritățile executive locale în procesul de elaborare și prezentare a proiectelor bugetelor locale pentru următorul an bugetar și a estimărilor pe termen mediu.

Până la 15 iunie, Primarul emit *dispoziția cu privire la lansarea procesului de elaborare a proiectului bugetului local* și aprobă calendarul activităților pentru a asigura realizarea calitativă și în termen a acțiunilor necesare. Totodată, direcția finanțe și, după caz, subdiviziunea/unitatea financiară a APL, estimează cadrul general de resurse și limitele de cheltuieli. După caz, are loc revizuirea și determinarea structurii programelor/ subprogramelor bugetare, desemnarea responsabililor, precum și formularea scopului, obiectivelor și indicatorilor de performanță a programelor.

⁴ Subdiviziuni structurale ale APL reprezintă direcțiile/secțiile sau, după caz, specialiștii responsabili de anumite domenii (ex. educația, asistența socială, gospodăria comunală, etc.)

⁵ Cadrului Bugetar pe Termen Mediu (CBTM) reprezintă o serie de documentele care sunt elaborate anual cu scopul de a încadra bugetul într-o perspectivă de termen mediu. Odată aprobat, CBTM, conține obiectivele politicii bugetar-fiscale, prognoza resurselor și cheltuielilor BPN și a componentelor acestuia pe termen mediu, precum și limitele de cheltuieli pe autorități publice centrale.

iii. Elaborarea propunerilor/proiectelor de buget

Până la 30 iunie, Primăria, cu aportul autorităților/instituțiilor bugetare elaborează și prezintă propunerile de buget în conformitate cu cerințele stabilite în circulara privind elaborarea propunerilor de buget și cu respectarea termenelor limită prevăzute de calendarul bugetar. Propunerile de buget se însoțesc de note informative, explicații și calcule justificative.

Până la 5 iulie, Primăria colectează propunerile de buget și organizează consultări pe marginea acestora în cadrul subdiviziunilor sale și altor autorități/instituții bugetare. Subdiviziunea/unitatea financiară a APL, examinează propunerile de buget, estimează cadrul de resurse și întocmește proiectul bugetului local respectiv și estimările pe termen mediu, pe care le prezintă spre examinare și consultare autorității executive. Primarul, cu suportul subdiviziunilor/unităților financiare, definitivează proiectele de buget și le remite către MF până la cu respectarea termenului limită prevăzut de calendarul bugetar - **1 august**.

CONSULTAREA CETĂȚENILOR

Recomandabil ca Primăria să
colecteze propuneri și de la
cetățeni

iv. Examinarea propunerilor/proiectelor de buget și consultările bugetare

Până la 25 august, în cadrul examinării proiectelor bugetelor locale, MF analizează câteva aspecte ale propunerilor remise: estimările de venituri, cheltuieli, soldul bugetar și finanțarea bugetelor locale, și implicațiile acestora asupra indicatorilor macro bugetari pe termen mediu, în vederea respectării principiilor și regulilor politicii bugetar-fiscale. De asemenea, se analizează respectarea limitei de transferuri cu destinație generală și specială de la bugetul de stat, precum și plafonul datoriei unității administrativ-teritoriale și plafonul garanțiilor acordate de autoritățile administrației publice locale.

Până la 20 noiembrie, Primarul, în comun cu subdiviziunile structurale ale APL, actualizează politicile sectoriale și re-prioritizează programele în corespundere cu politicile sectoriale naționale și reieșind din cadrul de resurse disponibil. Totodată, autoritatea executivă împreună cu direcția finanțe definitivează proiectul bugetului local și îl prezintă spre examinare și aprobare. Proiectul bugetului local este publicat pentru consultări.

IMPLICAREA CETĂȚENILOR

- Analiza alternativă a bugetului
- Discutarea priorităților de cheltuieli
- Formularea de propuneri de cheltuieli
- Audieri publice

2.2. Adoptarea bugetului

Până la 10 decembrie - consiliul local adoptă bugetul local pentru anul următor

Proiectele bugetelor locale se supun examinării inițial de către comisiile de specialitate ale autorităților reprezentative și deliberative locale (Consiliul local), iar ulterior în cadrul ședințelor acestor autorități.

Până la 10 decembrie, Consiliul local examinează și adoptă deciziile bugetare anuale termenul prevăzut de calendarul bugetar. Consiliul examinează proiectul bugetului local două lecturi, apoi autoritatea executivă prezintă direcției finanțe o copie a deciziei respective. În cele din urmă bugetul aprobat se face public.

IMPLICAREA CETĂȚENILOR

- Analiza alternativă a bugetului
- Discutarea priorităților de cheltuieli
- Formularea de propuneri de cheltuieli
- Audieri publice

în

în

- în prima lectură se audiază raportul privind proiectul bugetului local și se aprobă indicatorii generali ai bugetului: veniturile și cheltuielile, soldul bugetar și sursele de finanțare, precum și plafonul datoriilor;
- în lectura a doua proiectul de buget se examinează și se votează pe articole sau, după caz, în ansamblu.

În termen de cel mult 5 zile după aprobarea bugetului local, Primarul prezintă Direcției finanțe o copie a deciziei privind aprobarea bugetului local respectiv (inclusiv anexele, nota informativă și calculele justificative), legalizată de secretarul consiliului local. Ulterior, direcția finanțe întocmește sinteza consolidată a bugetelor locale aprobate de nivelul I și II și o prezintă MF pentru consolidarea BPN. În termen de 30 de zile de la data publicării legii anuale a bugetului de stat autoritățile locale, în caz de necesitate, aduc bugetele locale aprobate în conformitate cu prevederile legii anuale a bugetului de stat.

2.3. Executarea bugetului

Anul bugetar pe teritoriul Republicii Moldova începe la 1 ianuarie și se termină la 31 decembrie ale fiecărui an.

1 ianuarie – 31 decembrie. Metodologia de executare a bugetelor locale se elaborează și se aprobă de către MF în conformitate cu actele normative în vigoare. Executarea bugetelor locale se efectuează prin sistemul trezorerial al Ministerului conform metodei de casă. În procesul executării bugetului local, autoritățile/instituțiile bugetare efectuează plăți în limitele alocațiilor bugetare aprobate și în conformitate cu prognozele de lichidități. Finanțarea cheltuielilor se efectuează pe măsura încasării mijloacelor bănești la conturile bugetului, cu respectarea unor anumite priorități.

IMPLICAREA CETĂȚENILOR

- Monitorizarea procesului bugetar

Bugetul provizoriu. Dacă pe parcursul gestionării și monitorizării procedurilor de elaborare a bugetului, Primarul identifică riscul că bugetul nu va putea fi adoptat și publicat până la finele anului bugetar, acesta este obligat să lanseze procedura

bugetului provizoriu. Lansarea procedurilor bugetului provizoriu se face printr-o dispoziție, prin care se aduce la cunoștință autorităților implicate în procesul bugetar despre situația existentă. Primarul formează bugetul provizoriu prin ajustarea bugetului anului precedent. Ajustarea se face atât la partea de cheltuieli, cât și la partea de resurse, astfel încât bugetul provizoriu să fie echilibrat iar limita de deficit să nu depășească nivelul anului precedent. Executarea bugetului provizoriu se încheie în momentul în care Primarul substituie bugetul provizoriu cu bugetul anual aprobat și repartizat conform procedurilor generale stabilite.

2.4. Raportarea executării bugetului

Până la 1 aprilie - consiliul local aprobă raportul anual privind executarea bugetului local pentru anul bugetar încheiat

Până la 15 martie anul următor, autoritatea executivă locală prezintă consiliului local raportul anual privind executarea bugetului local pentru anul bugetar încheiat. Direcția finanțe și/sau subdiviziunea financiară a unităților administrativ-teritoriale întocmesc periodic rapoarte privind executarea bugetelor respective. Rapoartele se audiază la ședința Consiliului.

IMPLICAREA CETĂȚENILOR

- Analiza alternativă a executării bugetului
- Întrebări privind eficiența cheltuielilor

Până la 1 aprilie, după prezentarea raportului anual privind executarea bugetului, consiliul aprobă raportul anual privind executarea bugetului pentru anul bugetar încheiat, care se aprobă cel târziu. Raportul anual de executare a bugetului local este publicat.

3. MONITORIZAREA PROCESULUI BUGETAR

3.1. Ce înțelegem prin "monitorizarea procesului bugetar"

În ultimii timp se vorbește din ce în ce mai mult despre transparența în procesul de luare a deciziilor, date deschise și în general despre accesul la informațiile cu caracter public. Administrarea banilor publici prin intermediul bugetelor este una din cele mai importante activități ale autorităților publice. Asume bugetul este acel document care reflectă un șir larg de decizii, de la educație, sănătate, infrastructură, precum și nivelul taxelor pe care le plătesc contribuabilii. În final, toate aceste decizii determină semnificativ modul de viață al oamenilor atât la nivel individual, cât și la nivel de comunitate sau societate.

Monitorizarea procesului bugetar este un proces continuu care se realizează pe parcursul calendarului bugetar și oferă informații privind progresul realizat în implementarea bugetului. Astfel, acțiunile de monitorizare, pot nu doar să aducă răspuns la întrebarea "Cât de eficient sunt utilizați banii publici?", dar merge mult mai departe prin influențarea procesului de adoptare a deciziilor cu privire la buget,

inclusiv prin promovarea unor soluții argumentate și bazate pe analize relevante. Mai mult ca atât, o responsabilizare mai mare a autorităților poate fi atinsă prin sporirea transparenței procesului bugetar la toate nivelele (elaborarea, aprobarea, executarea, raportarea și auditarea).

Unele autorități publice au depus eforturi susținute pentru a se încadra în anumite standarde cerute în special de legislație în ceea ce privește transparența în activitate, însă cu referire la faptul cum autoritățile administrează banii publici situația este diferită. Chiar dacă autoritățile publice locale dezvăluie careva date financiare generale, acestea de multe ori nu sunt însoțite de informații non-financiare și explicații narrative. Impresia generală este că entitățile publice mai curând încearcă să ascundă sau să prezinte o informație din care să nu poți avea imagine comprehensivă asupra cheltuielilor. Situația este și mai proastă, atunci când vine vorba de prezentarea cheltuielilor în detalii și imediat după efectuarea acestora.

3.2. Rolul societății civile în monitorizarea procesului bugetar

Organizațiile societății civile joacă un rol esențial în asigurarea transparenței și responsabilizării autorităților, inclusiv cele locale. Societatea civilă poate influența semnificativ procesul de luare a deciziilor și de administrare a banilor publici prin participarea în procesul bugetar. Una din primele forme de implicare este monitorizarea procesului bugetar.

Responsabilitatea este un principiu de bază în procesul bugetar. Autoritățile locale trebuie să dea socoteală oamenilor pentru acțiunile lor. Oricine se poate implica în monitorizarea acțiunilor și activităților legate de buget, de la cetățeni simpli, OSC și chiar autoritățile locale. Important este modul în care o fac și rezultatele care sunt generate de aceste monitorizări. Există mai multe moduri în care părțile interesate se pot implica în monitorizarea procesului bugetar la nivel local. Implicarea poate varia de la simpla identificare și comunicare a nevoilor societății până la monitorizarea utilizării banilor publici. Un aspect important este totuși scopul urmărit, respectiv orice acțiuni de monitorizare trebuie privite prin prisma transparenței și dezvăluirii informațiilor cu privire la buget.

În practică pot fi menționate câteva momente esențiale ale procesului bugetar care pot fi supuse monitorizării și anume:

- **Publicarea documentelor legate de buget** - evaluarea modului în care autoritățile publică documentele legate de etapele procesului bugetar (ex. Dispoziția cu privire la calendarul de activități pentru elaborarea proiectului de buget, Circulara privind elaborarea bugetului, alte rapoarte asupra bugetului)
- **Analiza cheltuielilor bugetare pe diferite sectoare și a rapoartelor financiare** - acest tip de analiză oferă informații despre domeniile care sunt prioritare pentru autoritățile publice. De asemenea, această analiză ajută la

determinarea gradului de respectare de către autoritățile publice a angajamentelor sale;

- **Monitorizarea efectuării achizițiilor publice** - această analiză evaluează modalitatea de alocare a banilor publici pentru diferite bunuri și servicii contractate de autoritățile locale. Monitorizarea constă în compararea condițiilor ofertei acceptate cu alte oferte, pentru a determina dacă a fost aleasă cea mai bună opțiune din perspectiva preț/calitate;
- **Monitorizarea procesului de livrare a bunurilor și serviciilor** - activitatea presupune asigurarea că bunurile/serviciile achiziționate au fost livrate, iar calitatea acestora corespunde cu contractul de achiziții. De multe ori această monitorizare presupune implicarea beneficiarilor a căror părere trebuie luată în calcul;
- **Rapoartele de audit** - Rapoartele de audit oferă informații despre eficiența managementului financiar din partea autorităților publice inclusiv executarea cheltuielilor, corespunderea acestora cu obiectivele trasate. Auditul poate fi realizat de Curtea de conturi, de autoritățile locale (auditul intern) și de alte părți interesate (audit independent).
- **Evaluarea impactului cheltuielilor bugetare** – această evaluare se realizează prin interviuarea cetățenilor asupra gradului de satisfacție față de calitatea și eficiența bunurilor și servicii publice livrate. Rezultatele interviuării sunt făcute publice și ulterior sunt utilizate pentru a face advocacy în favoarea unor politici/programe specifice.

3.3. Șapte pași pentru monitorizarea bugetelor locale

În general bugetul este perceput de marea majoritate a populației ca un document complex iar activitățile legate de acestea țin doar de autoritățile locale. Ideea larg răspândită este aceea că pentru a te expune asupra bugetului, inclusiv monitorizarea procesului bugetar, ai nevoie de cunoștințe teoretice și aptitudini practice speciale. Totuși, având o înțelegere clară asupra unor elemente esențiale ale procesului bugetar, părțile interesate pot da o opinie bazată pe evidențe asupra modului în care sunt administrați banii publici.

Uneori cel mai greu este începutul, iar cei ce se lansează într-un proces de monitorizare trebuie să aibă o înțelegere clară asupra a câtorva pași, cei mai importanți fiind:

1. **Stabilirea unui obiectiv strategic** - persoana/organizația care se implică în monitorizarea procesului bugetar trebuie să stabilească scopul acestui exercițiu, cu valoarea pentru comunitatea din care face parte.

2. **Utilizarea dreptului la informare** - procesul de monitorizare are la bază respectarea cadrului legal privind transparența în procesul decizional. Astfel, accesul la informațiile stabilite de legislația ce guvernează finanțele publice locale și cea privind transparența în procesul decizional trebuie să fie pe de o parte respectate de APL, pe de altă parte înțelese de către OSC. Aici e vorba de cunoașterea setului de acte și date referitoare la buget care stau la baza procesului bugetar. Atunci când acestea nu sunt făcute publice este dreptul fiecărui cetățean de a recurge la petiții pentru a obține documentele conform legislației. Printre cele mai importante documente legate de buget putem menționa:
- *Programului strategic de dezvoltare a localității*
 - *Analiza tendințelor veniturilor și cheltuielilor*
 - *Calendarul de activități pentru elaborarea proiectului de buget*
 - *Rapoartele de executare a bugetului pe anii/perioadele precedente*
 - *Circulara cu privire la propunerile de buget*
 - *Rapoartele privind includerea în proiectul de buget a propunerilor formulate de anumite părți interesate*
 - *Estimarea cadrului general de resurse a bugetului local și determinarea limitelor de cheltuieli (Propunerea preliminară de buget)*
 - *Proiectul de buget*
 - *Procese verbale ale consultărilor referitoare la buget*
 - *Rapoarte trimestriale/semestriale/anuale privind executarea bugetului*
 - *Rapoartele de audit*
3. **Înțelegerea procesului bugetar** - Procesul bugetar reprezintă o consecutivitate de mai multe etape specifice legate de buget. De asemenea, legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale (art.47) stabilește activitățile principale și termenele de realizare a acestora. Pe lângă înțelegerea temeinică a etapelor și termenelor de realizare, trebuie cunoscute și momente în care părțile interesate se pot implica. Acestea sunt prezentate detaliat în capitolul 2.
4. **Cunoașterea acelor elemente ale bugetului care pot fi supuse monitorizării** - În practică pot fi menționate câteva momente esențiale ale procesului bugetar care pot fi supuse monitorizării și anume:
- Documentele legate de buget
 - Cheltuielilor bugetare pe diferite sectoare
 - Achizițiilor publice
 - Livrarea bunurilor și serviciilor
 - Rapoartele de audit
 - Impactul cheltuielilor realizate

Acestea sunt detaliate în cadrul sub-capitolului precedent.

5. **Stabilirea unor contacte la nivel de autorități** – nu toți reprezentanții autorităților locale sunt sceptici vis-a-vis de interacțiunea cu societatea civilă. În timp ce unii ar putea fi ostili cererilor de informații și asistență, alții ar putea fi extrem de cooperanți. Ideea este de ai identifica pe cei care pot fi convinși de nevoia unei transparențe sporite, oferindu-le, unde este cazul, oportunitate de prezentare a muncii lor. În cazul în care acest lucru nu este posibil pot fi invocate deja prevederile legale.
6. **Colaborarea cu alți actori** – unde-s mulți puterea crește, respectiv crește presiunea pe autoritățile locale în vederea respectării principiilor de transparență și participare în procesul bugetar. Activitățile de monitorizare devin mult mai productive atunci când există organisme „instituționalizate”, ex. sub forma unor coaliții ce acționează coordonat la nivel local. De asemenea, colaborarea cu anumiți experți poate aduce rezultate rapide și concrete, dar și o credibilitate mai mare procesului.
7. **Acționează** - Deși este bine să acordăm timp planificării amănunțite a activităților, în cele din urmă trebuie de acționat. Informațiile pot fi acumulate pe parcurs iar direcția de monitorizare poate fi direcționată către alte elemente ale procesului bugetar în dependență de relevanță. Cu fiecare nou pas, se câștigă atât experiență cât și încredere, și cel mai important capacitate de a face mai transparent procesul de administrare a banilor publici.

Expert-Grup

+373 22 929 994

str. A. Bernardazzi 45
MD-2012, Chişinău
Republica Moldova

info@expert-grup.org

IPRE

+373 22 788 978
+373 22 788 986
+373 22 788 989

str. Bucureşti 90, of. 20
MD-2001, Chişinău
Republica Moldova

info@ipre.md

bugetulmeu.md